

UOT:37.

**VALIDEYNLİK VƏZİFƏSİ VƏ PROBLEMSİZ ÖVLAD YETİŞDİRMƏKDƏ
VALIDEYN MÖVQELƏRİ**

Məmmədov Kəmaləddin Kamil oğlu
Gəncə Dövlət Universiteti
kmammadov69@bk.ru

Xülasə: Valideynlər uşaqların tərbiyəsində əsas qayğı göstərənlərdir və uşaqların böyüməsini, sağlamlığını və düzgün tərbiyəsini yaxşılaşdırmaq üçün valideynlik üslubları və uşaq tərbiyəsi təcrübələri haqqında biliklərin keyfiyyət və kəmiyyəti vacibdir. Beləliklə, düzgün tərbiyə valideyn məsuliyyəti tələb etdiyi üçün çox vacib məsələlərdən biridir. Valideyn-övlad münasibətləri həyatda ən mürəkkəb və vacib münasibətlərdən biridir. Bu münasibət uşağın tərbiyəsi, inkişafı və şəxsiyyəti üçün təməldir. Bu məqsədlə, hazırkı tədqiqat valideynlik vəzifəsi və problemsiz övlad yetişdirməyin xüsusiyyətlərini sadalayır və tədqiq edir.

Açar sözlər: valideyn, uşaq, tərbiyə, metod, xüsusiyyət

Ключевые слова: родитель, ребенок, воспитание, метод, характеристика

Keywords: parent, child, upbringing, method, characteristic

Giriş: Valideynlik yalnız bir proses deyil, həm də uzunmüddətli bir məsuliyyət, uşaqların sağlam və xoşbəxt bir həyat sürmələri üçün edilən əhəmiyyətli bir sərmayədir.

Valideynlik, hər bir valideynin öz uşağına qarşı məsuliyyətli, qayğıkeş və anlayışlı yanaşmalarını tələb edir. Hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətləri və inkişaf prosesi olduğu üçün, valideynlər müxtəlif mövqələrdən yanaşaraq daha sağlam və harmonik bir mühit yaratmağa çalışırlar. Övlad böyütməkdə ən mühüm məsuliyyət valideynlərə düşür və bunun üçün bir neçə əsas valideyn mövqeyi mövcuddur.

Valideyn olmaq sadəcə uşaq dünyaya gətirmək deyil, cəmiyyət üçün faydalı və savadlı fərd yetişdirməkdir. Odur ki, valideynlik vəzifələrini düzgün həyata keçirməli və gələcək üçün nəticəni əvvəlcədən təxmin etmək lazımdır[1].

Valideynlik həyatın ən gözəl çağı və eyni zamanda ən çətin işidir. Valideyn və uşaq münasibəti böyük və onların övladı arasında mövcud olan unikal bağdır, burada böyük övladının ehtiyaclarını ödəmək və yetkinlik yaşına çatdıqda onlara rəhbərlik etmək məsuliyyətini öz üzərinə götürür.

Metodika və metodologiya: Valideynlik və uşaqların inkişafı ilə bağlı tədqiqatlar apararkən bir neçə müxtəlif tədqiqat üsulu istifadə edilə bilər. Bu üsullar, valideynlik modellərinin, uşaqların davranışlarının, psixoloji inkişaflarının və sosial inteqrasiyalarının daha yaxşı başa düşülməsinə imkan verir. Aşağıda, valideynlik və uşaqların inkişafı ilə bağlı aparılmalı olan bəzi əsas tədqiqat üsullarını göstərmişik:

Keyfiyyətin araşdırılması

Keyfiyyətin araşdırılması, valideynlik prosesini və uşaqların inkişafını dərinlən anlamağa yönəlmişdir. Bu üsulda əsas məqsəd valideynlərin və uşaqların təcrübələrini və nəzər nöqtələrini anlamaqdır.

Müsahibələr: Valideynlər, uşaqlar və digər mütəxəssislərlə aparılan dərinlən müsahibələr, valideynlik mövqələri, təcrübələr və uşaqların bu təcrübələrə necə reaksiya verdikləri barədə məlumatlar əldə etməyə kömək edir. Elə bu məqsədlə tədqiqatımızda məlumatlar dərin və kəşfiyyət xarakterli müsahibələr vasitəsilə toplanıb.

Müzakirələr: Müxtəlif valideynlər və mütəxəssislərdən ibarət qruplar təşkil edərək, uşaqların inkişafı və valideynlik metodları haqqında qrup müzakirələri keçirdik. Müzakirələrə

görə müxtəlif fikirlər əldə etdik; Yaxşı valideyn odur ki, uşaq özünün sevildiyini, qəbul edildiyini və təhlükəsiz hiss etdiyini bilsin; Təhlükəsizlik vacibdir, çünki ideal olaraq, valideyn uşaqların araşdırması və inkişafı üçün təhlükəsiz sığınacaq təmin edir. Uşaqlarda yaranan təhlükəsizlik hissi valideynlərə rəhbərlik, intizam və təşviq vasitəsilə öyrətmək və məhəbbət göstərmək imkanı verir; Yaxşı valideyn uşağın hisslərini dinləyən, övladı üçün ən yaxşısını istəyən, fiziki cəza və ya emosional zorakılıq tətbiq etməyən valideyndir;

Keyfiyyətin araşdırılması

Keyfiyyətin araşdırılması, daha geniş populyasiyalar üzərində verilən məlumatların rəqəmsal şəkildə toplanmasını və analiz edilməsini təmin edir. Bu tədqiqatlar, valideynlik və uşaqların inkişafı ilə bağlı müəyyən dəyişənlər arasındakı əlaqələri anlamağa kömək edir.

Sorğular və Anketlər: Valideynlər və uşaqlar arasında anketlər və sorğular təşkil edərək, fərqli valideynlik metodlarının uşaqların davranışlarına və inkişafına təsirini öyrəndik. Məsələn, uşağın emosional inkişafı, təhsil nailiyyətləri, sosial bacarıqlar və s. barədə məlumatlar topladıq; Məlumatları konkret manipulyasiyalarla toplamaq üçün eksperimentlərdən istifadə etdik. Məsələn, fərqli valideynlik metodları tətbiq edilərək, bu metodların uşaqların davranışlarına və inkişafına təsiri araşdırıla bilər.

Statik üsullarla tədqiqatlar: Valideynlərin davranışları ilə uşaqların inkişaf göstəriciləri (emosional sağlamlıq, akademik uğurlar, sosial münasibətlər və s.) arasındakı əlaqələri analiz etmək üçün statistik üsullar istifadə edilə bilər.

Uşaqların inkişafını izləmə

Uşaqları uzun müddət ərzində izləyərək, onların davranışlarını, sosial bacarıqlarını, psixoloji vəziyyətlərini və məktəb uğurları barədə məlumatları topladıq. Bu məlumatlar, fərqli valideynlik yanaşmalarının uşaqların inkişafına necə təsir etdiyini analiz etməyə kömək etdi.

Valideynlik və uşaqların inkişafı mövzusunda aparılan tədqiqatlar müxtəlif üsulların birləşdirilməsini tələb edir. Bu üsullar həm uşaqların fiziki, psixoloji və sosial inkişafını izləmək, həm də valideynlik metodlarının onların inkişafına təsirini anlamağa kömək edir. Hər bir tədqiqat üsulu fərqli suallara cavab verməyə və fərqli aspektləri təhlil etməyə kömək edir, buna görə də bu sahədə çoxsahəli yanaşmalar tətbiq edilməlidir.

Gələcəyə problemsiz övlad yetişdirmək üçün valideynin ən vacib xüsusiyyətləri: Valideyn-övlad münasibətlərinin ən mühüm xüsusiyyətləri valideynlərin övladlarına olan sevgisi və etibarıdır. Bu, onların yaxşı vətəndaş kimi böyüməsinə məsuliyyətli yetkinlər kimi formalaşmasına kömək edir[8].

Məhəbbət hissinin aşılınması: Uşaqlara şərtsiz sevgi və emosional dəstək vermək onların psixoloji sağlamlığı üçün vacibdir. Sevgi dolu bir mühitdə uşaqlar özlərini daha güvənli hiss edirlər və gələcəkdə emosional olaraq sağlam olurlar.

İntizamlı olmaq: Uşaqlara doğru və yanlış arasındakı fərqi öyrətmək, sosial qaydalara riayət etməyi və öz davranışlarını idarə etməyi bacarmaq vacibdir. Qaydaların müəyyən edilməsi və onlara riayət edilməsi uşağın məsuliyyət hissinin inkişafıdır.

Təhsil vermək: Uşaqların əqli inkişafını dəstəkləmək, onları bilik və bacarıqlarla təmin etmək, onların dünyagörüşünü genişləndirmək valideynin vəzifələrindəndir. Təhsil yalnız məktəbə aid deyil, həyatın hər sahəsində uşağın inkişafını müşayiət etməkdir.

Vicdanlı olaraq böyümək: Valideynlər uşaqlarına qarşı ədalətli olmalı və onların fərdi ehtiyaclarına uyğun davranmalıdırlar. Bu xüsusiyyətin aşılınması uşağın hər bir fərdi xüsusiyyətini və şəraitini anlamaq, doğru qərarlar vermək üçün vacibdir[3].

Nümunə olmaq: Valideynlər uşaqlarına nümunə olmalıdırlar. Uşaqlar ən çox valideynlərinin davranışlarından və əxlaqından öyrənirlər. Ona görə də valideynlər öz davranışları ilə uşaqlarına düzgün və sağlam dəyərləri aşılamalıdır.

Uşaqların problemsiz böyüməsi üçün valideynlər müxtəlif məqamlara diqqət etməlidirlər.

Valideyn-uşaq münasibətlərində sağlam sərhədlər qaydalar və rutinlər var. Uşaqlara mütləq şəkildə yatmaq vaxtı, ekran vaxtı ilə bağlı məhdudiyyətlər və ev tapşırığı və ya ev işləri ilə bağlı qaydalar tətbiq edilməlidir. Valideynlərin müəyyən etdiyi qaydalar uşaqlara təhlükəsizlik və sabitlik hissini hiss etdirməyə və onlara mühüm həyat bacarıqlarını öyrətməyə kömək edir. Valideynlər və uşaqlar arasındakı sağlam sərhədlər uşaqlara şəxsiyyət hissini araşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün müəyyən dərəcədə azadlıq və muxtariyyət verir. Uşaqlara azadlıq və muxtariyyət vermək, onlara hansı idmanla məşğul olmaq, hansı hobbisi ilə məşğul olmaq və ya hansı paltar geyinmək istədiklərini seçmək imkanı vermək qədər sadə bir şey ola bilər. Məsələn bu o qədər də çətin deyil, gedəcəyiniz o qədər də önəmli olmayan bir yerə paltar seçimində ondan kömək istəyə və ya hansı rəngin sizə yaraşdığını ona müraciət edərək onun özünə güvən hissini artırma bilərsiniz. Danışılmamış qaydalar ilə uşaqlarınızın daha çox muxtariyyətə malik olduğu sahələr arasında tarazlıq tapmaq üçün uşaqlarınızla birlikdə işləyə bilərsiniz. Məsələn sənəin köməyinə ehtiyacım var, sənə bu işi bacarmırsan deyərək ona özünü dəyərli hiss etdirə bilərsiniz.

Lakin qanunlar və qoyduğunuz tələblər hər vaxt üçün eyni hesab olunmur. Digər münasibətlər kimi, valideyn-övlad münasibətlərində də sərhədlər zamanla dəyişir, xüsusən də övladlarınız böyüdükcə və daha çox muxtariyyət və azadlıq axtardıqca belə hadisələr müntəzəm baş verməyə başlayır. Övladlarınız böyüdükcə onlara öz şəxsiyyətlərini və maraqlarını kəşf etmək, ailədən kənar insanlarla münasibətləri inkişaf etdirmək və səhv etmək üçün yer vermək vacibdir. Əslində, bunu demək etməkdən daha asandır.

İcazə vermək valideynlər üçün çox narahatlığa səbəb ola bilər, çünki övladlarımız üçün ən yaxşısını istədiyirik. Sağlam sərhədlər yaratmağın və uşaqlarınıza daha çox azadlıq vermənin bir hissəsi uşaqlarınıza necə güvənməyi və bu keçidlə gələn narahatlıq və qorxunu idarə etməyi öyrənməkdən ibarətdir. Bəs azadlıq hissi necə təsvir oluna bilər? Bu, uşağınızın inkişaf mərhələsinə daha yaxşı uyğunlaşmaq üçün qaydaların uyğunlaşdırılması və dəyişdirilməsi kimi görünə bilər. Bu, onlara daha çox internet və ya sosial media imtiyazlarının verilməsini, eyni zamanda onların onlayn təhlükəsiz olmalarına əmin olmaq üçün fəaliyyətlərini izləməyi əhatə edə bilər. Bu həm də uşağınızın siz olmadan dostları ilə bəzi yerlərə getməsinə icazə vermək kimi görünə bilər. Ailənizin unikal vəziyyəti üçün nəyin daha yaxşı olacağını müəyyən etmək üçün uşaqlarınızla yetəri qədər məşğul olmaq daha məqsəduyğundur.

Tərbiyə metodu kimi vacib olan şərtlərdən biri də qoyulmuş qanunların bütün ailə üzvləri tərəfindən qəbul olunması və əməl edilməsidir.

Ailə qaydalarının yaxşı işləməsi üçün hər kəs qaydaları bilməli, anlamalı və onlara əməl etməlidir. Bunu etməklə, uşaqlar nəyin yaxşı olub-olmaması barədə qarışıq fikirlərə düşürlər. Məsələn, ailənin bütün üzvlərinin yemək masasında toplanması və yemək zamanı heç bir televiziya və ya mobil telefonlardan istifadəyə icazə verməmək kimi bir qanun tətbiq etmisiniz. Əgər yemək zamanı ailədən bir kəs telefonunu yoxlayırsa, uşağınız çaşqın fikirlərlə rastlaşa bilər. Bütün ailə üzvləri qaydalara eyni şəkildə riayət etsələr, uşağınızın davranışı daha mükəmməl formalaşa bilər. Bu, valideynlər, nənə və babalar və ya uşağınızın həyatındakı hər hansı digər qayğı göstərən şəxslər üçün də tətbiq edilməlidir.

Uşaqlar üçün qaydalar tətbiq etmək o demək deyildir ki, istənilən qədər qayda-qanun qoyulmalıdır. Uşağa əvvəlcə 2 və ya 3 qayda haqqında məlumat verilməlidir. Çünki onun yaddaşı hələ o dərəcədə formalaşmayıb ki, saysız qaydaları yadda saxlasın. Odur ki, uşaq qaydaları həyata keçirdikcə yeni qaydaları tədricən artırmaq olar. Bunları nəzərə alaraq, yeniyetmələr və məktəbəqədər uşaqlar hər hansı bir zamanda yalnız iki-üç qaydanı öyrənə və

yadda saxlaya bilərlər. Ailə qaydaları real olmalı və uşağınızın yaşına uyğun olmalıdır. Qayda körpənizin və məktəbəqədər uşağınızın tabe ola biləcəyi və yerinə yetirə biləcəyi səviyyədə tələb olunmalıdır.

Uşaqlara tapşırılan qaydalar o demək deyil ki, valideyn onları tamamilə sərbəst buraxmalıdır. Bu övladınızın təhlükəsizliyini təmin etmir. Təhlükəsizliyi təmin etmək üçün azyaşlı uşaqlara etibar etmək olmaz. Məsələn, "Yoldan uzaq durun" deməklə, övladınıza arxayın olmaq olmaz onu daima qorumasınız. 8-10 yaşında olan uşaqlara, tez-tez yatmadan əvvəl dişləri fırçalamaq və ya yolu keçməzdən əvvəl böyükləri gözləmək qaydalarını xatırlatmalısınız. Qaydalar kiçik uşaqlar üçün olduğu kimi yeniyetmələr üçün də vacibdir. Aydın qaydalar yeniyetmələrə həyatlarında bir çox başqa şeylərin dəyişdiyi bir vaxtda təhlükəsizlik hissi verir. Yeniyetmələr üçün qaydalar tətbiq etmək və ya qaydaları gücləndirmək heç vaxt gec deyil. Bunlara alkoqol istifadəsi və komendant saatları ilə bağlı qaydalar daxil ola bilər. Ancaq yeniyetmələr daha çox muxtariyyət və müstəqillik axtardıkları üçün qaydalara riayət etməkdə çətinlik çəkirlər[9].

Bütün bu sadalananlar ailə qaydalarının uşaqlara hansı davranışların yaxşı və ya pis olduğunu anlamağa kömək edir. Uşaqlar böyüdükcə qaydalara riayət etməli olduqlarını bilməkdən daha çox dərk edəcəklər. Evdə qaydalara riayət etmək uşaqlara başqa yerlərdə də qaydalara əməl etməyi öyrənməyə kömək edəcəkdir. Uşaqların qaydaları pozması isə normaldır. Qaydalar pozulduqda nəticələrini ardıcıl şəkildə izləmək lazımdır. Çünki bunu qəsdən etmirlər, sadəcə bəzi qaydaları unudurlar. Uşaqlar sanki məhdudiyyətləri sınaqdan keçirirlər.

Nəticə: Bu tədqiqatda bildirilən dəyərli məlumatlar, effektiv uşaq tərbiyəsi təcrübələrindən istifadə etməkdə valideynlər üçün bəzi təsirlərə malik ola bilər. Bundan əlavə, ailə məsləhətçiləri və psixoloqlar bu tədqiqatın nəticələrindən valideynlərə effektiv valideynlik komponentlərini öyrətməklə onların biliklərini artırmaq üçün istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov A.N. Ailə pedaqogikası. Dərslik. Bakı: Mütərcim, 2020
2. Əlizadə S, Səfərova İ. "Yeniyyətəmələrdə destruktiv davranışın psixoloji xüsusiyyətləri" Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu-2023. №2. Səh148.
3. Əhmədov H.H. Pedaqogika (Dərs vəsaiti). Bakı, 2006.
4. Əhmədov H.M. Ailədə uşaqların əxlaq tərbiyəsi. Bakı, 1990.
5. Camalov K.H. Valideyn-övlad münasibəti məsələləri Şərq mütəfəkkirlərinin gözü ilə. Bakı: Elm və təhsil, 2010.
6. Camalov K.H. Ailədə tərbiyə üsullarının tətbiqi zamanı etnopedaqoji materiallardan istifadə imkanları. Bakı: Elm və təhsil, 2014.
7. Çələbiyev N.Z. Ailə psixologiyası. Dərs vəsaiti. Bakı: mütərcim, 2015
8. Tağıyeva R.A. "Uşaqlarda tolerantlığın formalaşdırılması üzrə ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı" Məktəbəqədər və ibtidai təhsil jurnalı. Bakı-2024, №3/248/https://ppejournal.edu.az/frontend/uploads/files/M%C4%B0T%202024%20%E2%84%963.pdf
9. Tağıyeva R.A. "Features of education of tolerance of young schoolchildren" Bulletin of Science and Practice. Nizhnevartovsk-2023. № 9 <https://doi.org/10.33619/2414-2948/94>

**PARENTAL DUTIES AND PARENTAL POSITIONS IN GROWING
PROBLEM-FREE CHILDREN*****Mammadov Kamaladdin Kamil******Summary***

Parents are the primary caregivers in raising children, and the quality and quantity of knowledge about parenting styles and child-rearing practices are essential to improve the growth, health, and proper upbringing of children. Thus, proper upbringing is one of the most important issues as it requires parental responsibility. Parent-child relationships are one of the most complex and important relationships in life. This relationship is the foundation for the upbringing, development, and identity of a child. For this purpose, the present study lists and examines the characteristics of parenting and raising children without problems.

**РОДИТЕЛЬСКИЕ ОБЯЗАННОСТИ И РОДИТЕЛЬСКИЕ ПОЗИЦИИ В
ВОСПИТАНИИ БЕСПРОБЛЕМНЫХ ДЕТЕЙ*****Мамедов Камаладдин Камиль******Резюме***

Родители являются основными лицами, осуществляющими уход за детьми, поэтому качество и количество знаний о стилях родительского воспитания и методах воспитания детей имеют решающее значение для улучшения развития, здоровья и правильного воспитания детей. Таким образом, правильное воспитание является одним из важнейших вопросов, поскольку требует родительской ответственности. Отношения между родителями и детьми являются одними из самых сложных и важных отношений в жизни. Эти отношения являются основой воспитания, развития и личности ребенка. С этой целью в текущем исследовании перечисляются и изучаются особенности воспитания и ухода за благополучными детьми.

Rəyçi p.ü.f.d. Tağıyeva Ruqiyyə Akif qızı***Ümumi pedaqogika kafedrasının 14 mart 2025-ci il tarixli iclasın 11 saylı protokolu******Daxil olma tarixi 15 may 2025-ci il***